

Gratia praesupponit naturam

Pokušaj obnove skolastičkog aksioma

BORIS VULIĆ*

UDK: 141.31:27-284 • Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 7. lipnja 2017. • Prihvaćeno: 26. siječnja 2018.

Sažetak: U članku se suvremena nezastupljenost aksioma »milot pretpostavlja narav« prepoznaje kao providonosna prilika za njegovu obnovu u teologiji i duhovnosti. Nakon naznake nekih od uzroka zapostavljanja ovoga skolastičkog aksioma, u drugom se poglavlju tumači njegova teološka unutrašnjost kroz pokušaj odgovora na neiscrpno pitanje odnosa milosti i naravi. Treće poglavlje donosi daljnja pojašnjenja kroz aksiome »milot ne uništava narav« i »milot usavršava narav«. U analogiji s Kristovim utjelovljenjem, postaje očito da se narav, odnosno stvorenost, treba uvijek shvaćati u perspektivi milosti, koja je prva činjenica povijesti spasenja. Vraćanje i produbljivanje ovih aksioma doprinosi povezivanju cjelokupne povijesti spasenja, ali i povijesti teologije i duhovnosti, te dubljem razumijevanju onoga što je istinski naravno te onoga što je božansko, milosno, a što kao dar i mogućnost čovjeka određuje sve do temelja njegove stvorene naravi.

Ključne riječi: milost, narav, stvaranje, povijest spasenja, spasenje u Kristu, grijeh.

Uvod

Aksiom koji ovdje namjeravamo predstaviti i staviti pred našu pozornost obično se pojavljuje u dvije inačice s blagim nijansama: *gratia praesupponit naturam* te *gratia supponit naturam*, s obzirom na to da na latinskom *praesuppono* (= *presumirati*) kao da pojačava značenje riječi *suppono* (= *pretpostaviti*). Riječ je o aksiomu *milot pretpostavlja narav*, na kojem je posebno počivala katolička teologija milosti, jer ga se vidjelo kao zrcalo razumijevanja odnosa milosti i naravi po kojem se čuva trajna razlika između Boga i stvo-

* Doc. dr. sc. Boris Vulić,
Katolički bogoslovni
fakultet u Đakovu
Sveučilišta J. J.
Strossmayera u Osijeku,
P. Preradovića 17,
31400 Đakovo, Hrvatska,
vulic@me.com

renja, baš kao što se čuva istina spasenjskog darivanja Boga čovjeku te čovjekove duboke usmjerenosti prema Bogu.

Treba odmah uočiti razinu na koju je postavljeno to da *milost pretpostavlja narav* – radi se o aksiomu, a aksiom je »temeljno načelo čija se valjanost i istinitost prihvaća bez dokazivanja«. ¹ Ne zato što bi se netko plašio da se ovaj princip može srušiti i u ništavilo povući ono bez čega ne znamo dalje, nego zato što se u aksiomu, kao u kapsuli, zgušnjava »otajstveno 'kretanje'« ² između Boga i čovjeka od kojega sve spasenjsko polazi i kojemu se sve vraća. To 'kretanje' dostupno je i razumu i vjeri, jednako kao i našem iskustvu i povijesnosti.

Iako se radi, gledajući mu formalno podrijetlo, o skolastičkom aksiomu, u današnjim teološkim tendencijama on kao da je stavljen sa strane, na korak do zapostavljanja. Takav postupak može ukazivati da se zapostavljanjem formule i sam sadržaj aksioma stavlja po strani. Stoga smo u ovome radu odlučili donijeti promišljanje o milosti i naravi s gledišta spomenutog aksioma, s uvjerenjem da upravo današnje i buduće teologe neizostavno čeka pothvat ponovnog udomljavanja ovog aksioma u teologiju i duhovnost. A ono ne znači tek obnovu same formule, nego upravo sustavnije promišljanje same unutrašnjosti aksioma.

Zato ćemo na prvome mjestu naznačiti neke razloge nezastupljenosti našega aksioma. U drugom, središnjem, dijelu pokušat ćemo skicirati unutrašnjost aksioma, vodeći se dvama pitanjima – što aksiom afirmira i što se njime nije namjeravalo izreći. Na aksiome koji su združeni s našim iz naslova, a koji ga dodatno produbljuju, osvrnut ćemo se u trećem, posljednjem, dijelu članka. Umjesto zaključka, ukazat ćemo na razloge aktualnosti aksioma za današnju teologiju i duhovnost.

1. Nezastupljenost aksioma

Naš se skolastički aksiom, koji posebno dugujemo Bonaventuri i Tomi Akvinskom, ³ danas u teologiji i duhovnosti rijetko spominje. Dovoljno je pogledati samo najnovije manuale teološke antropologije i duhovne teologije, pa ćemo se uvjeriti da je tako. A kad se i naiđe na njega, nerijetko se radi samo o brzom prikazu. Zašto je tomu tako? Razlozi su zasigurno mnogobrojni i višeslojni, pa ćemo se ovdje ograničiti samo na neke od njih. Prije kompleksnih razloga suvremenih misaonih strujanja, istaknut ćemo dvije situacije koje ipak daju svoj pečat vrlo stanjenom teološkom razumijevanju aksioma *milost pretpostavlja narav*.

¹ V. ANIĆ, *Rječnik hrvatskog jezika*, Zagreb, 2007., 3.

² Usp. H. U. von BALTHASAR, *La teologia di Karl Barth*, Milano, 1985., 299.

³ Kratka povijest aksioma u: M. SCHMAUS, *Dogmatica cattolica*, I., Torino, 1963., 587.-590.

Zanimljivo, danas svi oni koji su se ozbiljnije susreli s teologijom na neki način poznaju ovaj aksiom. Znaju ga prevesti i ponegdje ga upotrijebe. Ali kakva hermeneutika pritom dominira? Čini se da je ontologija razumijevanja ovoga aksioma danas uvelike stanjena, te se kao takva može sažeti na sljedeći način: naš aksiom pojavljuje se kao pobožna izreka koja nam šifrira (tek) ono što svi ljudi već znaju i iskustveno proživljavaju. Prema tome, kad čujemo da *milost pretpostavlja narav*, ne treba misliti na ništa više ili manje od toga da ako je netko, da tako kažemo, šašavac, ni Bog mu ne može pomoći.

Druge, pak, ovaj pojam odmah asocira na suhoparnu srednjovjekovnu teološku lekciju. Površna optika u razumijevanju povijesti teologije postaje antagonistička već prema onome što nazivamo teologijom prije II. vatikanskog koncila. Što se ide dublje u povijest, taj se antagonizam povećava, a razumijevanje teološke baštine skraćuje. Prema tome, baviti se srednjovjekovnim aksiomom suvišan je napor koji nam može donijeti samo zagušljivi zrak teologije koja danas ništa ne govori, jer je više Aristotelova nego biblijska, više sjedeća nego hodajuća, više mračna nego svijetla.⁴

Prijedimo sada na drugo polje razloga krize aksioma, u kojem izdvajamo biologizam i supranaturalizam. Biologizam drži da je sve povezano s čovjekom, svijetom i kozmosom čista slučajnost. Evolucija nema nikakvu svrhu. Prirodno je sve ono što je moguće. Neprirodno i mimoprirodno ne postoji. Bog, sloboda, dostojanstvo, milost, kultura – sve su to imaginarne konstrukcije i fantazije koje objektivno ne postoje. Objektivno je jedino ono što ne ovisi o ljudskoj svijesti i vjеровanjima. U toj perspektivi, biologija je ta koja omogućuje, a milost ona koja brani. Pristaše ovakva pristupa stvarnosti uvjereni su da će daljnji razvoj *homo sapiensa* sigurno ovladati i 'fikcijom o milosti'.⁵

Supranaturalizam ili spiritualizam ide posve drugim smjerom, ali za naš aksiom donosi isti ishod. Tu se na čovjeka gleda isključivo u svjetlu natprirodnoga. Čovjek je duhovno biće. Njegova narav u drugom je planu i nema posebna značenja. Više je smetnja, nego konstitucija. Milost ovdje ima veliku cijenu. Ona se pretvara u čovjekovu samostalnost i radikalnu neovisnost kako o svojoj naravi, tako i o drugima, o svijetu i o stvorenju kao takvom.

Svi nam ovi impulsi pokazuju da se danas, s jedne strane, teži da se posve dokine i sam govor kako o milosti, tako i o naravi, dok, s druge strane, u teologiji i pastoralu (i dalje) osjećamo nesnalženje kako uopće pomiriti milost i narav, a da pritom

⁴ Takvom stavu zanimljiv je odgovor dao jedan profesor kemije sa zagrebačkog sveučilišta, a kojeg ovdje navodimo po sjećanju: »To može reći samo onaj kojem nedostaju neke knjige u biblioteci!«

⁵ To su neke od nosivih teza u: Y. N. HARARI, *Sapiens. Kratka povijest čovječanstva*, Zagreb, 2015.

jedna od njih ne bude zatamnjena i tako stavljena na put dokidanja. No, ovaj ukaz nije upravljen raspirivanju gorčine koja paralizira nadu, nego, upravo suprotno, jačanju vjere u Božju pedagogiju.⁶ Drugim riječima, sve razloge koji dovode do krize aksioma *milost pretpostavlja narav* teolog treba vidjeti teološki – ti se razlozi u *prividnosti* pokazuju kao kriza i poraz, ali u *providnosti* oni su prilika i dar koji povećava ulog da se danas obnovljenim zanosom posvetimo studiranju i istraživanju, a onda i naučavanju i navješčaju otajstva koje sažima naš aksiom. Budući da smo suvremenu nezastupljenost aksioma upravo prepoznali kao začéće providonosne prilike za njegovo novo rođenje u teologiji i duhovnosti, možemo sada mirnije ući u samu njegovu unutrašnjost.

2. Teološka unutrašnjost aksioma

Teološku unutrašnjost aksioma počnimo istraživati određivanjem onoga što treba misliti, barem u sržnim i osnovnim konturama, pod pojmom *milost*, a što pod pojmom *narav*. Katekizam Katoličke Crkve naučava da je milost »*naklonost, ničim zaslužena pomoć* koju nam Bog pruža da bismo odgovorili njegovu pozivu: da postanemo sinovi i kćeri Božje, posinci, sudionici božanske naravi i života vječnoga«.⁷ U suvremenoj teologiji *milost*, kao dar koji sadrži sve druge darove⁸, zato postaje glavnim ključem za razumijevanje odnosa Trojedinoga Boga i čovjeka.⁹

Pothvat definiranja naravi lako se može zakomplicirati, pa ćemo ovdje, ne ulazeći u povijest ovoga pojma, izdvojiti samo personalnu (dijalošku), ali konstitutivnu dimenziju trajne strukture jedinstvena čovjekova postojanja koju zovemo *narav*. Tu ćemo se pozvati na Karla Rahnera i reći da je ta »otvorena narav čovjeka zbog svoje transcendencije mogući adresat slobodnog samosaopćenja [samodarivanja, nap. a.] Božjega u milosti i u gledanju Boga«.¹⁰

U tom svjetlu, vidimo da biti naravan znači biti stvoren, ovisan, upućen na drugoga, te istodobno obdaren mogućnošću biti adresat, *već sklon* primanju Božje milosti. To teologija prepoznaje i kao *potentia oboedientialis* te s njom povezanu *desiderium*

⁶ Božja pedagogija, odnosno Božje spasenjsko djelovanje po Kristu, ključna je stvarnost naše nade i otvorenosti prema novom dobu vjere (a time i teologije), kako je pokazano u: C. TAYLOR, *Doba sekularizacije*, Beograd, 2011., 675s. Usp. B. VULIĆ, Neotklonjivost vjere prema Charlesu Tayloru, u: *Obnovljeni život* 69(2014.)2, 165.-177., osobito 174.-176.

⁷ *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 2016., br. 1996.

⁸ J. GUILLET, Milost, u: X. LÉON-DUFOUR i dr. (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, Zagreb, 1993., 543.-548., ovdje 543.

⁹ Usp. B. PETRÀ, Grazia, u: G. BARBAGLIO, G. BOF, S. DIANICH (ur.), *Teologia*, Cinisello Balsamo, 2003., 737.-753., osobito 744.-748.

¹⁰ K. RAHNER, H. VORGRIMLER, *Teološki rječnik*, Đakovo, 1992., 340.

naturale visionis beatificae.¹¹ Zato je, čini se među prvima, Hans Urs von Balthasar narav izričito i formalno identificirao sa stvorenjem, odnosno stvorenošću, koja je dana kao *trijem* milosti, kao *minimum* koji milost pretpostavlja u čovjeku, svjesnom i slobodnom biću, u njegovoj duši i u njegovu tijelu.¹²

Polazeći od spomenutoga, možemo kao prilog teološke jednostavnosti našega aksioma preuzeti misli današnjeg pape emeritusa Benedikta XVI., prema kojima aksiom *gratia praesupponit naturam* »želi objasniti da milost nije samostojna tvorevina, koja postoji sama za sebe, nego da predstavlja Božje djelovanje *na već prisutnom stvorenju*, da ona nije samo supstanca, nego događaj koji 'pretpostavlja' (= *praesupponit*) nositelja, odnosno točku događanja. Aksiom, dakle, ne sadrži nikakvu vrijednosnu prosudbu o naravi, nego je tvrdnja o ontološkom mjestu milosti.«¹³

Čovjekova narav ovim tumačenjem biva potvrđena kao subjektivnost, načelno i formalno osposobljena da postane nositeljicom svojstava koje joj daje Božja milost. Riječ *pretpostavlja* zato valja protumačiti ontološki: milost, koja je uvijek prva, uvijek pretpostavlja subjekt koji treba uzdići i posvetiti, opravdati i spasiti. Milost u logičkom (a ne u kronološkom) smislu pretpostavlja osobu, konkretnog čovjeka koji je pozvan jedinstvenim božanskim pozivom¹⁴, a na koji sam po sebi, po svojoj stvorenosti, tim više što je grijehom još promijenjen nagore¹⁵, ne može odgovoriti tako da bi cilj toga poziva po sebi i postigao.

Postaje očito da se narav, odnosno stvorenost, treba uvijek shvaćati u perspektivi milosti i s gledišta milosti.¹⁶ Ne može se reći da Bog daje naravi opstojnost, a zatim se, u nekom drugom momentu ili u nekom novom naumu, odlučuje obdariti je milošću. Nego, jer Bog želi čovjeka pomilovana svojom milošću, odlučuje se na stvaranje. A to stvaranje, u kvalitativno-egzistencijalno-povijesnom smislu nužan je uvjet milosti: da bi Bog mogao ljubiti čovjeka svojom milošću, najprije ga treba stvoriti.

¹¹ J. AUER, *Il Vangelo della grazia. Il nuovo ordine salvifico realizzato da Cristo nella Chiesa, Assisi*, 1971., 268.-269.

¹² H. U. von BALTHASAR, *La teologia di Karl Barth*, 303., 310.

¹³ J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Dogma i navještaj*, Zagreb, 2011., 164.

¹⁴ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu (7. XII. 1965.)*, br. 22, u: *Dokumenti*, Zagreb, 1970., (=GS).

¹⁵ H. DENZINGER, P. HÜNERMANN (ur.), *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i ćudoređu*, Đakovo, 2002., br. 1511, (=DH). Dekret o izvornom grijehu Tridentskog sabora iz 1546. godine poziva se na II. sinodu u Orangeu održanu u VI. stoljeću, a koja se opet poziva na sv. Augustina. Usp. DH, br. 371.

¹⁶ Nužnost takva pristupa pojašnjena je u: Đ. HRANIĆ, *Jubilej utjelovljenja. Povijest spasenja u svjetlu otajstva Isusa Krista*, u: *Kateheza 22(2000.)*1, 5.-15.

Dakako, time nismo rekli da je Bog primoran dati milost čovjeku jer ga je stvorio. Spram stvorenosti milost uvijek ostaje nenužna, ona nije naravna mogućnost čovjekove stvorenosti. Milost nije nužna i logična posljedica stvaranja, nego potpuno slobodan i ničim zaslužen Božji dar. Stoga je milost uvijek nadnaravni dar stvorenoj naravi.

Odnos naravi i milosti počinje već u prvom trenutku povijesti spasenja. Stvaranje je naravni početak utjelovljenja milosti, početak Božjeg spasenjskog djelovanja. S tog gledišta, i narav je milost. A budući da je stvaranje, da tako kažemo, vanjska, logička pretpostavka spasenja u Isusu Kristu, a spasenje nutarnja, ontološka pretpostavka stvaranju, te da prvo Krist tumači Adama, a ne Adam Krista, isto vrijedi i za sam odnos milosti i naravi. Već ovdje postaje posve jasno da ne postoji i ne može postojati jedan samodostatni red čiste naravi odriješene od milosti i ontološki nepovezane s Kristom, a koja bi u sebi bila kompletna i kojoj bi milost prišla u drugom momentu i izvanjski.¹⁷

Milost je prva istina i činjenica povijesti spasenja, ona je njegova intonacija i glavni naslov. Ljudska narav ima smisao i opravdanje te svoje postojanje duguje i ostvaruje unutar tog milosnog reda kao stvaranje koje je uključeno u Krista kao njegova slika. U tom redu primat pripada Kristu, *po* kojem, *u* kojem i *za* kojeg je sve stvoreno (usp. Kol 1, 15-20). Ova novozavjetna objava o jedinstvu povijesti spasenja, odnosno o jedincatom i univerzalnom Kristovom posredništvu u stvaranju i spasenju ljudskog roda, nikako ne može biti marginalna i sekundarna istina spram naravi. Prva i svaka stvorena ljudska narav od prvog je trenutka označena nadnaravnim svrhom života koja proizlazi iz božanskog poziva čovjeku.¹⁸ Možemo reći da Bog nikad nije mislio ljudsku narav bez njezina odnosa s Kristom i njezine milosne usmjerenosti prema njemu. Zato je utjelovljeni Krist mjera i ključ razumijevanja

¹⁷ Usp. GS, br. 22.

¹⁸ 'Nadnarav, nadnaravno' ne izriče isto što i 'milost, milosno', već otkriva (tek) transcendentalni, nadnaravni karakter milosti kao Božjeg slobodnog samodarivanja čovjeku i poziv na sudjelovanje u božanskom životu, a što se ne može svesti na logičku posljedicu i nužnost naravnoga. U tom kontekstu, uzimajući u obzir i teške teološke rasprave kroz povijest zapadne teologije, postaje jasna distanca II. vatikanskog koncila spram pojma 'nadnaravno'. Usp. R. PAVLIĆ, *Il mistero della salvezza cristiana. L'influsso di Ireneo di Lione su Henri de Lubac*, Roma, 2010., 49.-53. S tim u vezi vrijedi istaknuti: »Istina je da druga zbilja (nadnaravno) ne ovisi o prvoj (naravnoj) jer bi inače Bog ovisio o čovjeku, a Krist više ne bi bio najuzvišeniji dar; ali, istodobno, ta druga zbilja zahtijeva prvu, to jest stvaranje koje nema drugoga cilja osim omogućiti komunikaciju s Bogom.« G. OCCHIPINTI, Nadnaravno, u: L. PACOMIO, V. MANCUSO (ur.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009., 707.-708., ovdje 708. Ipak čudi da se u današnjoj teologiji odnosu naravi i nadnaravi ne posvećuje gotovo nikakva pažnja, s obzirom na živu diskusiju koja se vodila u XX. stoljeću. Jedna od takvih, možda i najpoznatija diskusija analizirana je u: F. GIANFREDA, *Il dibattito sulla »natura pura« tra H. de Lubac e K. Rahner*, Verucchio, 2007.

svakog čovjeka, posrednik i model stvaranja ljudske naravi, koji se svojim utjelovljenjem – kojim nije uništio, nego uzeo i uzdigao ljudsku narav – sjedinio sa svakim čovjekom i time objavio dokle seže Božja milost.¹⁹

U ovom kontekstu ukazujemo da je hipostatska unija dviju naravi u Isusu Kristu spašavajući model interpretacije odnosa naravi i milosti.²⁰ Kao što su dvije naravi u Kristu realno različite, ali u jednoj božanskoj osobi – kako nas je poučio Kalcidon²¹ – postoje nepromijenjeno, nepomiješano i nepodijeljeno ujedinjene, tako su, analoški rečeno, narav i milost različite, ali u nama i našem iskustvu supostoje sjedinjeno i nepomiješano.

Naše nam iskustvo, zasigurno, potvrđuje još nešto. Naime, to da *milost pretpostavlja narav* ne znači da je narav mjera milosti.²² Onkraj krive težnje za veličanjem ljudske slabosti, valja imati na umu Božju slobodu i njegovu čudesnu povijest spasenja, u kojoj on može činiti velika djela onima koji imaju slabe i male naravne sposobnosti pa se, svjesni toga, sve više predaju milosti, dok s prijestolja može zbaciti one koji su u svojoj naravnoj sposobnosti veliki i time izloženi riziku da se u lažnoj sigurnosti svoje naravi zatvore spram milosti (usp. Lk 1, 46-56).

Dakako, s istinom da narav nije mjera milosti ne poništava se čovjekov suradnički doprinos milosti, koji je opet dar iste milosti (usp. Kol 1, 10; Ef 2, 10). Zato je milost uvijek dostatna i djelotvorna u svijetu po naravi, u mjeri u kojoj se omogućiti utjelovljenje milosti po naravi, po konkretnoj osobi. Tako smo otkrili da naš aksiom čuva još dvije važne biblijske objave: onu da je povijest spasenja povijest dviju sloboda, božanske i ljudske, te onu da u toj povijesti Bog ljudima uvijek dolazi preko ljudi, a koja nam je posebno potvrđena u osobi i spasenjskom doprinosu Blažene Djevice Marije te, na jedinstven način, u utjelovljenju božanskog Logosa.

U daljnjem promišljanju osvrnut ćemo se na još dva aksioma koja su u teološkoj tradiciji opravdano povezana s našim aksiomom, bilo da iz njega proizlaze, bilo da ga snažnije osvjetljaju.

¹⁹ Usp. GS, br. 22.

²⁰ Tako, na primjer, u: A. MATELJAN, *Obdareni ljubavlju. Uvod u teologiju milosti*, Split, 2006., 179., kao i u: M. SCHMAUS, *Dogmatica cattolica*, I., 600.-608.

²¹ Usp. DH, br. 301-302.

²² Usp. I. SANNA, *Na strani čovjeka. Crkva i ljudske vrijednosti*, Zagreb, 2008., 149.

3. Daljnje pojašnjenje aksioma

3.1. GRATIA NON DESTRUIT NATURAM

Prvi je od njih aksiom *gratia non destruit naturam*. Što se sažima i čuva u aksiomu *milost ne uništava narav*? S Božjom milošću ljudska narav ne može izgubiti svoju bit, svoje vrijednosti i slobodu, kao ni talente dane stvaranjem. Narav u milosti i dalje ostaje narav, ostaje prirodna, tjelesna, osjetilna i senzualna. Ono što je istinski dobro, ono što je istinski ljudsko u čovjeku, a što izvire iz njegove stvorenosti, milost ne dokida niti zamjenjuje. Za milost je sve ono što konkretno određuje čovjeka važno, pa i to kojeg smo spola, koje smo dobi i nacije. Milost, dakle, računa s povijesno-spasenjskom realnom situacijom čovjekove naravi.

No, ovdje trebamo učiniti još jedan korak. Milost ne uništava ljudsku narav ni onda kad poziva čovjeka da čini nešto što nadilazi redovno, uobičajeno, rekli bismo 'normalno'.²³ Stoga se ne može govoriti o uništenoj ili deformiranoj naravi tamo gdje se čovjek odriče bogatstva kako bi živio siromašno, gdje se odriče braka i obitelji kako bi živio djevičanski, gdje se odriče samostalnog izbora i neovisnog upravljanja svojom voljom kako bi živio »metalno poslušan«²⁴ objektivnoj i službenoj volji drugoga. Takvi plodovi milosti nisu i ne mogu biti simptomi deformacije ljudske naravi, jer u osnovi odricanja od sebe, od osobnog i naravnog uživanja u redovitome, stoji u-milosti-već-darovana mogućnost naravi da se izdigne iz čisto subjektivnoga u područje koje je i za samu narav *više* i *bolje* od uvriježenoga i uobičajenoga, a time često i od egoističnog i samodopadnog. Dakako, ovaj se prijelaz razumije samo iz vjere u vlastitu dodirnutost Božjom milošću, kojom se narav ne uništava, nego postaje jasniji i slobodniji znak ostvarenja najdublje čovjekove čežnje – uvijek dubljeg poniranja u božansko zajedništvo. Ovim uvidom već smo zašli u sljedeći aksiom na koji se namjeravamo osvrnuti.

3.2. GRATIA PERFICIT NATURAM

Drugi je aksiom koji proizlazi i produbljuje naš temeljni aksiom *gratia perficit naturam*. Ozbiljno bi stanjili aksiom *milost usavršava narav* ako bismo se zaustavili samo na tome da milost izvanjski usavršava naravne talente, u smislu da bi po naravi dobar pisac bio još bolji ako računa na milost. Štoviše, tako bi narav opet postavili kao mjeru milosti. Ovdje je, pouzdano, riječ o nutarnjem, a to znači ontološkom usavršavanju naravi, što Bonaventura naziva *complementum*, Albert Veliki *perfectio finalis*, a njegov najpoznatiji učenik Toma Akvinski *perfectio formalis*.²⁵

²³ Usp. J. AUER, *Il Vangelo della grazia*, 265.

²⁴ O Balthasarovoj »metalnoj poslušnosti« vidi više u: I. RAGUŽ, O svećeničkoj poslušnosti, u: *Diacovensia* 23(2016.)4, 499.-509.

²⁵ Navedeno prema: J. AUER, *Il Vangelo della grazia*, 265.-266.

Zašto narav mora biti usavršena milošću? Zadovoljimo se ovdje s dva odgovora. Prvi, možda i površni odgovor bio bi da čovjek svoje ispunjenje ne pronalazi u ispunjenju talenata vlastite naravi. Uvijek dođe kraj karijere vrsnih sportaša, glazbenika i drugih talenata. Milost zato vodi čovjeka preko mogućnosti njegove naravi, koja tek u nadilaženju sebe, ostajući neuništena, nalazi najdublje ispunjenje, svoju istinsku sreću zbog čega je čovjekovo srce uvijek nemirno dok se u Bogu ne smiri, kako nam je Augustin pomogao izreći.²⁶

Drugi, važniji, odgovor polazi od sljedeće istine: svaka konkretna narav nije samo *dobra* narav, već je i narav *ranjena* i *oslabljena* grijehom te time podvrgnuta grijehu koji je narav smjestio u alijenaciju i nesklad odnosa s Bogom, s drugim ljudima i prirodom. Dosad smo vidjeli da se odnos milosti i naravi ostvaruje u mirnom krajo-liku, koji ne poznaje grč i tragičnost koji razaraju ljudsku narav. No, time nije rečeno da je odnos milosti i naravi lišen one dramatičnosti i agoničnosti koju prepoznajemo kao spasenjsku.

Zato učinimo korak dalje ukazujući da konkretna narav, kakvu svatko od nas dobiva rođenjem, nije (posve) dio spasenjskog reda zato što nije čisti izraz Božje vizije čovjeka. Od prvoga grijeha, koji je objektivno promijenio čovjekovu situaciju u odnosu na izvorno rajsko stanje,²⁷ nijedna ljudska narav ne dolazi izravno od Boga, a da nije realno iznutra ranjena i obilježena grijehom te solidarnošću u zlu cijelog čovječanstva. Ovako to izriče Ratzinger: »[Narav] nije samo označena onim koji ju je nekoć stvorio, nego isto tako nosi – još naglašenije i još jasnije – tragove čovjeka koji ju je zloupotrijebio.«²⁸ Te tragove Pascal će nazvati *druga narav* (*secunda natura*), čija je bit robovanje svojem *ja*, odnosno u svemu traženje sebe samoga.²⁹ Ovdje postaje jasno zašto pojam *čovjek* nosi pečat posebne dvoznačnosti, odnosno zašto je *ljudski* i ono što je dobro i ono što je loše, i ono što je sveto i ono što je grešno, baš kao što je ljudski i lijepo i ružno.

U toj napetosti ljudske stvarne dvoznačnosti, u kojoj je narav »žrtva trajne dvosmislenosti«³⁰, narav vapi za milošću. Mjera usavršavanja naravi nije sama narav, nego jedino milost. A put usavršavanja takve naravi ide upravo preko poništavanja *druge naravi*, odnosno preko razapinjanja *nenaravi*. Drugim riječima, preko slamanja izobličene i krivotvorene ljudske naravi koja zastire sjaj stvorenosti i Božje naklonosti čovjeku te njegove propetosti prema Bogu.

²⁶ Usp. AURELIJE AUGUSTIN, *Ispovijesti*, Zagreb, 112010., I, 1, 1.

²⁷ DH, br. 1512, 1521.

²⁸ J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Dogma i navještaj*, 173.

²⁹ Usp. B. PASCAL, *Pensieri*, Milano, 2000., br. 41, 117.

³⁰ I. SANNA, *Na strani čovjeka*, 150.

Pravo osvjetljenje dramatičnosti toga prijelaza dolazi nam od Kristove pashe.³¹ Nema odnosa milosti i naravi bez križa, bez drame Velikog petka nema prijelaza iz slike samovoljnog Adama u bistri i čisti odsjaj slike Božje koja je Krist. U ovom kontekstu treba spomenuti uvid ili intuiciju sv. Bonaventure da milost umiruje, smiruje (*quietare*) narav, jer ju usmjerava cilju, usavršava i preobražava na putu prema slavi.³² Križ u toj drami nije tragedija u kojoj uništenje naravi ima posljednju riječ, nego mjesto s kojeg se grešna *narav*, nenarav, polaže u grob, iz kojega Kristovom milošću ustaje kao preobražena, nova narav, kao novo stvorenje, smireno u žudnji naravi za milošću i usmjereno konačnom eshatološkom dovršenju.

Zato će kasnija teologija aksiom da milost usavršava narav pojačati dodatnim aksiomom *gratia superexaltat naturam*, milost još više izdiže narav. Jedan je od najvažnijih učinaka Kristove milosti novo stvaranje – čovjek biva preobražen u novo stvorenje u kojem Otac voli ono što mu bijaše milo u Sinu. Čovjekova je duša, kako ističe Bonaventura, posvećena darovima i plodovima djelovanja Duha Svetoga, koji u čovjeku izvodi htjeti i djelovati (usp. Fil 2, 13). To je »milotvorna milost« koja čovjeka čini Bogu milim.³³ Opravdan i spašen po Kristu, novi čovjek postaje hram Duha Svetoga, Duha koji u svijetu Kristovo djelo spasenja dovršava i izvršava posvećenje da svi žive kao sinovi u Sinu, a time kao braća i sestre, koji, po Kristovu sinovstvu, sudjeluju na trojstvenom božanskom životu na način Sina, kao posinjena djeca nebeskog Oca, u zajedništvu Kristova Tijela Crkve.

Prema tome, milost još više uzdiže povijest, još više uzdiže čovjeka na stvarno, ontološko dostojanstvo sinovstva po mjeri i na način utjelovljenoga, raspetog i uskrslog Sina Božjega. Uskrsnućem Sina središte ljudske naravi premješteno je u samoga Boga, zbog čega sinovstvo Sina, po posvećenju Duha Svetoga, postaje realna mogućnost ljudske naravi kao konačna Očeva riječ o čovjeku. Potpuno je jasno da taj spasenjski, ničim zasluženi dar čovjek ne može ostvariti samo po svojoj naravi koja je i ranjena narav. Unatoč tome, ta ga mogućnost, odnosno dar i ponuda spasenja po milosti, određuje sve do temelja iste naravi. Ili riječima Josepha Ratzingera: »Stvorenju može biti darovana ljubav, a s tim se darom događa i preobrazba svake oskudice. Čovjek ne treba sam 'stvoriti' niti svoj pristanak, svoje 'da' takvoj ljubavi – sama ga ljubav vlastitom snagom u njemu potiče i stvara.

³¹ Usp. isto.

³² Navedeno prema: J. AUER, *Il Vangelo della grazia*, 266.

³³ »Milost je uistinu dar kojim se duša usavršava i postaje zaručnicom Kristovom, kćeri vječnoga Oca i hramom Duga Svetoga; to, pak, biva jedino po milostivoj naklonosti i naklonoj milostivosti vječnoga Veličanstva darom njegove milosti. Nadalje, ona je dar koji dušu čisti, rasvjetljuje i usavršuje; oživljava, obnavlja i učvršćuje; on je uzdiže, upriličuje Bogu i njime povezuje, i time da je čini Bogu milom; stoga se taj dar s pravom zove i treba ga zvati milotvorna milost [*gratia gratum faciens*].« BONAVENTURA, *Breviloquium*, V, 2, u: ISTI, *Tria opuscula*, Zagreb, 2009., 93.-433., ovdje 286.

No uvijek ostaje sloboda oduprijeti se stvaranju toga 'da' i ne prihvatiti ga kao svoj vlastiti odgovor.«³⁴

Umjesto zaključka: O ljepoti i aktualnosti aksioma

Zaključno izdvajamo nekoliko misli o ljepoti i potencijalu sad već proširenog aksioma *gratia non destruit, sed supponit et perficit naturam*, zbog čega mu se valja rado i što češće vraćati. Navest ćemo samo tri razloga.

Prvo, aksiom, iako nastao u skolastičkom ambijentu, zbog svoje unutrašnjosti ima snagu povezati cjelokupnu povijest spasenja, ali i povijest teologije i duhovnosti, promatrajući ih mirno i novim očima. Aksiom je prilika da se iznova promisli samo stvaranje, savez i nevjera, utjelovljenje i uskrsnuće. Novim očima, polazeći od ovoga aksioma, možemo čitati i Ireneja i Tomu, kao i Rahnera i de Lubaca, ali i pisati nove i svježije stranice osobito kristologije, antropologije, ekleziologije i mariologije.

Drugo, aksiom čuva istinsku humanost, a time i ono što je istinski i posve naravno. Tek ona ljudskost koja surađuje s milošću, pa i onda kad ju ona vodi na križ, istinska je ljudskost, zaštićena od egoizma i samodopadnosti te uzdignuta na razinu na kojoj će se trajno oblikovati milošću koja pretpostavlja narav i po njoj čini silna djela koja se pokazuju ne samo kao humana, nego kao milosna, a time i kršćanska i Božja. Aksiom je i ovdje plodna perspektiva da se promisli čovjekova duša i tijelo, ono nadnaravno kao i ono istinski naravno u samom čovjeku.

I ovdje kao zadnje o ljepoti našega aksioma – njime se izriče konstitutivna istina o kršćanstvu. Biti kršćanin ne znači asketski uskogrudno razvesti se od prirodnoga, nego to isto prirodno uzvisiti i istinski ispuniti. Milost ne zamjenjuje narav. Katolicizam je, kako ukazuje Ratzinger, »religija *et-et*«: i milost i narav, i Bog i čovjek, i duh i tijelo, i nebo i zemlja.³⁵ Pritom naš napor ne treba ići za traženjem ravnoteže, nego za harmonijom, za savezništvom milosnoga i naravnoga. Isto tako, narav ne zamjenjuje milost. Odnos milosti i naravi promatran optikom skolastičkih aksioma po kojima se u milosti otkriva jedinstveni izvor Božjeg djelovanja obećava, dakako, opet ne bez napora, harmoniju između teologije i duhovnosti, mistike i morala, pasivnosti i aktivnosti, subjektivnosti i objektivnosti u Crkvi. Kad se Crkva osjeti napetom, konfuznom, neopuštenom, odnosno preaktivnom i zagušenom projektima i komisijama, pouzdano se odmakla od krajolika saveza milosti i naravi, one spasenjske harmonije u kojoj su milost i narav *nepomiješano i nepodijeljeno ujedinjene* i u kojoj je primat milost izvor i ambijent poslanja te

³⁴ J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Eshatologija. Smrt i vječni život*, Split, 2016., 205. Kurziv je naš.

³⁵ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Dogma i navještaj*, 159.

jedini zajednički nazivnik Božjih silnih djela i ljudskog suradničkog doprinosa u spasenju svih ljudi, jednako kao što je jedina stvarna snaga istinske ljudskosti, naravnosti i tjelesnosti.

GRATIA PRAESUPPONIT NATURAM. AN ATTEMPT TO RENEW THE SCHOLASTIC AXIOM

Boris VULIĆ*

Summary: *In the article, the contemporary lack of representation of the axiom »grace presumes nature« is recognized as a providential opportunity for its renewal in theology and spirituality. After indicating some of the causes for neglecting this scholastic axiom, the second chapter interprets its theological interiority through an attempt to answer the inexhaustible question of the relationship of grace and nature. The third chapter brings further clarification through the axioms »grace does not destroy nature« and »grace perfects nature«. In analogy with Christ's incarnation, it becomes apparent that nature, or creation, should always be understood in the perspective of grace, which is the first fact of the history of salvation. The restoration and deepening of these axioms contributes to linking the entire history of salvation, but also the history of theology and spirituality, and to a deeper understanding of what is truly natural and what is divine, graceful, and what as a gift and opportunity defines a man to the very foundation of his created nature.*

Keywords: *grace, nature, creation, salvation history, salvation in Christ, sin.*

* Asst. Prof. Boris Vulić, Ph. D., Catholic Faculty of Theology in Đakovo, J. J. Strossmayer University of Osijek, P. Preradovića 17, 31400 Đakovo, Croatia, vulic@me.com